

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Δέκα ολόκληρα χρόνια μετά το ξέσπασμα της ελληνικής κρίσης, η χώρα δείχνει ανήμπορη να μπει σε τροχιά ανόρθωσης. Η οικονομία, έχοντας συρρικνωθεί κατά ένα τέταρτο περίπου την περίοδο 2008-2013, βρίσκεται έκτοτε σε στασιμότητα, καθηλωμένη σε ένα χαμηλό επίπεδο ισορροπίας. Η ανεργία μειώνεται, και μάλιστα περισσότερο από όσο θα δικαιολογούσαν οι ισχυροί ρυθμοί ανάπτυξης, αλλά οι περισσότερες από τις νέες θέσεις εργασίας είναι επισφαλείς και συχνά κακοπληρωμένες. Το διαθέσιμο εισόδημα (το οποίο, λόγω της υποχώρησης των κοινωνικών παροχών και της αύξησης των φόρων, συρρικνώθηκε περισσότερο από το ΑΕΠ την περίοδο της κρίσης) έχει πάψει να μειώνεται, αλλά για τη συντριπτική πλειονότητα των εργαζομένων και των οικογενειών τους οι όποιες αυξήσεις είναι μικρές, όταν δεν είναι εντελώς ανύπαρκτες, και φυσικά δεν επαρκούν για να αντισταθμίσουν τις προηγούμενες απώλειες. Οι περισσότεροι νέοι άνθρωποι, αντιμέτωποι με τη ζοφερή πραγματικότητα της αγοράς εργασίας, έχουν να διαλέξουν ανάμεσα στην εργασιακή ανασφάλεια και στη μετανάστευση. Στις μεγάλες πόλεις, όπου η κρίση υπήρξε πιο οδυνηρή, οι άνθρωποι μοιάζουν ηττημένοι, παραιτημένοι, χωρίς ελπίδα.

Η πολιτική καχεξία τροφοδοτεί την οικονομική στασιμότητα, και τροφοδοτείται από αυτήν. Το αντιμνημονιακό μπλοκ ήρθε στην εξουσία μοιράζοντας υποσχέσεις, οι οποίες μοιραία στη συνέχεια διαψεύστηκαν. Ούτε η «σκληρή διαπραγμάτευση» του πρώτου εξαμήνου του 2015, ούτε η άνευ όρων συνθηκολόγηση με τους δανειστές, ούτε το πολυδιαφημισμένο «τέλος των Μνημονίων» από το καλοκαίρι του 2018 μπόρεσαν να αλλάξουν τα βασικά δεδομένα του οικονομικού προβλήματος της χώρας. Το (αντι-) παραγωγικό μοντέλο φθηνής ανάπτυξης, έχοντας βυθίσει τη χώρα στην κρίση, δείχνει να αντικαθίσταται σταδιακά από ένα άλλο μοντέλο, ακόμη πιο φθηνής ανάπτυξης: χαμηλότερων ελλειμμάτων, αλλά επίσης χαμηλότερης τεχνολογίας, χαμηλότερων δεξιοτήτων, χαμηλότερων αμοιβών, και αναιμικών εξαγωγικών επιδόσεων. Ενώ οι άλλες χώρες που υπέγραψαν Μνημόνια (η Ιρλανδία αλλά και η Πορτογαλία) ανακάμπτουν με αξιοσημείωτα ταχείς ρυθμούς, η Ελλάδα δεν έχει καταφέρει να τις μιμηθεί.

Η «εσωτερική υποτίμηση» υπήρξε σε κάποιο βαθμό αναπόφευκτη. Χωρίς μείωση μισθών, μερικές φορές σε συμφωνία με τους εργαζόμενους, θα είχαν κλείσει ακόμη περισσότερες επιχειρήσεις, και η ανεργία θα είχε σκαρφλώσει και άλλο. Ωστόσο, παρότι αποδεκτή (ενδεχομένως απρόθυμα) ως βραχυπρόθεσμη προσαρμογή, ως μόνη στρατηγική δεν μπορεί παρά να προκαλεί απορίες. Το πρόβλημα δεν είναι μόνο ότι οδηγεί μαθηματικά σε

«μισθούς Βουλγαρίας» (άλλωστε καμιά χώρα δεν έχει κληρονομικό δικαίωμα σε ικανοποιητικούς μισθούς). Το πρόβλημα είναι ότι η φθηνή εργασία αδυνατεί να εξασφαλίσει μια βιώσιμη θέση της Ελλάδας στο διεθνή καταμερισμό εργασίας. Πιστεύει κανείς στα σοβαρά ότι θα επέτρεπε π.χ. στην ελληνική βιομηχανία να ανακτήσει στις διεθνείς αγορές το έδαφος που έχασε τις τελευταίες δεκαετίες έναντι των ανταγωνιστών της;

Η εναλλακτική στρατηγική θα ήταν η κοπιαστική προετοιμασία ενός παραγωγικού μοντέλου «ακριβής ανάπτυξης», βασισμένης στην καινοτομία και στην αξιοποίηση των συγκριτικών πλεονεκτημάτων μας: της γεωγραφικής θέσης και του φυσικού κάλλους της χώρας, προφανώς – αλλά επίσης της επινοητικότητας, της ευελιξίας, του πείσματος, της διάθεσης για σκληρή δουλειά των ανθρώπων που την κατοικούν. Μια τέτοια στρατηγική είναι δημοσιονομικά δαπανηρή και πολιτικά απαιτητική. Προϋποθέτει αναβάθμιση των δεξιοτήτων, των εργαζομένων αλλά και των επιχειρηματιών. Αγορά εργασίας που να προσφέρει ευελιξία στους εργοδότες και ταυτόχρονα εγγυήσεις στους εργαζόμενους. Αγορές προϊόντων ανοιχτές στον ανταγωνισμό. Θεσμικό πλαίσιο σταθερό και προβλέψιμο, που να διευκολύνει την υγιή επιχειρηματικότητα και να διώκει την «επιχειρηματικότητα της αρπαχτής». Δημόσια διοίκηση στο πλευρό των πολιτών, που να μην είναι τροχοπέδη αλλά αρωγός της ανάπτυξης, παρέχοντας υπηρεσίες υψηλού επιπέδου. Κοινω-

νικό κράτος που να προστατεύει τους αδύναμους και να διευκολύνει την προσαρμογή σε μια πιο δυναμική οικονομία. Αυτό δεν είναι το μυστικό της επιτυχίας των οικονομικά προηγμένων χωρών;

Η αγωνία για το πώς θα μπορέσουμε να πετύχουμε «υψηλούς ρυθμούς ανάπτυξης, διατηρήσιμους για πολλά συνεχόμενα έτη», αφού «μόνο η ισχυρή ανάπτυξη της οικονομίας θα επουλώσει τις κοινωνικές πληγές που προκάλεσε η κρίση», είναι η κόκκινη κλωστή που διατρέχει το βιβλίο του Δημήτρη Σκάλκου.

Ο συγγραφέας διαθέτει όλα τα εφόδια για να μιλήσει για το θέμα. Το όνειρο μιας δυναμικής οικονομίας της αγοράς, με δικαιοσύνη και κοινωνική προστασία, είναι το «καύσιμο» της δημόσιας παρουσίας του. Η πολυμαθειά του και η εξοικειώσή του με την διεθνή βιβλιογραφία τον έχει τροφοδοτήσει με γνώσεις και ιδέες. Η πολύχρονη ενασχόληση του με τις πολιτικές ανάπτυξης, ως στέλεχος του αρμόδιου υπουργείου, τον έχει εξοπλίσει με τον απαραίτητο ρεαλισμό. Η φιλοσοφική του συγκρότηση –ένας μαχητικός αλλά αφανάτιστος φιλελευθερισμός, σε συνεχή διάλογο με τις ιδέες και τις επεξεργασίες της μεταρρυθμιστικής κεντροαριστεράς– χαρίζει διαύγεια στις αναλύσεις και στις προτάσεις του.

Ας μην βιαστεί ο ανυποψίαστος αναγνώστης να κατατάξει τον συγγραφέα σε κάποια προκάτ κατηγορία. Ο Σκάλκος προφανώς απεχθάνεται τη χυδαιότητα και την ασυναρτησία, τη διαχειριστική ανικανότητα, τον αυταρ-

χικό λαϊκισμό της σημερινής κυβέρνησης. Όμως γνωρίζει καλά τη διαφορά ανάμεσα στον συνεπή οικονομικό φιλελευθερισμό και στην άκριτη στήριξη των συμφερόντων των εργοδοτών. (Θα έλεγε κανείς ότι αυτό που τον ενδιαφέρει είναι «να σώσει τον καπιταλισμό από τους καπιταλιστές»). Δέχεται τη λιτότητα των Μνημονίων ως αναπόφευκτη, εκεί που είχαμε φτάσει, αλλά δυσπιστεί στις «μαγικές ιδιότητές» της: έχει πλήρη συναίσθηση ότι από μόνη της δεν πρόκειται να φέρει την διατηρήσιμη ανάκαμψη που έχει στο στόχαστρό του. Προτείνει τη (λελογισμένη) μείωση της φορολογίας, αλλά χωρίς υπερβολές, και χωρίς αυταπάτες ότι από μόνη της αρκεί για να εγγυηθεί την ανάκαμψη. (Εξ άλλου, αν είναι αλήθεια ότι η υψηλή φορολογία μπορεί να στραγγαλίσει τον δυναμισμό μιας οικονομίας, είναι άλλο τόσο αλήθεια ότι οι φόροι είναι υψηλότεροι στις οικονομικά προηγμένες χώρες). Ως καλός φιλελεύθερος απορρίπτει το «κράτος-δυνάστη», αλλά ως απροκατάληπτος άνθρωπος αναγνωρίζει ότι το κράτος μπορεί να γίνει «καλός υπηρέτης», και αυτό επιζητεί. Πηγή έμπνευσής του δεν είναι η οικονομική ορθοδοξία, αλλά η θεωρητική και εμπειρική δουλειά οικονομολόγων όπως ο Dani Rodrik και ο Ricardo Hausmann. Αξίζει να υπογραμμιστεί το καίριο συμπέρασμά τους ότι τα περισσότερα ιστορικά επεισόδια «αναπτυξιακής απογείωσης» δεν συνδέονταν με εφ' όλης της ύλης διαρθρωτικές αλλαγές, αλλά με την επιλεκτική εξουδετέρωση των «βαριδίων» που εμποδίζουν την ανάπτυξη. Η στόχευση